

LEZING NIEUWSPOORT

OVER MACHT EN TEGENMACHT

PIETER OMTZIGT

27 JANUARI 2021

GEACHTE DAMES EN HEREN,

Wat een eer om vanavond met u te mogen spreken over de lessen die we met elkaar moeten trekken uit het kinderopvangtoeslagschandaal. Een schandaal dat heel lang groot en onzichtbaar leed veroorzaakt heeft achter duizenden, tienduizenden voordeuren van Nederland.

Onzichtbaar voor mij en bijvoorbeeld de journalisten Pieter Klein en Jan Kleinnijenhuis tot 2017, en onzichtbaar voor het grote publiek tot nog recenter.

Als er iets duidelijk is geworden, kijk maar naar de snoeiharde bevindingen van het rapport 'Ongekend Onrecht', is dat er een aantal fundamentele veranderingen nodig zijn in ons land. In de overheid, in de rechtspraak, in het maatschappelijk middenveld, in de media, maar ook in de politiek zelf, inclusief de Tweede Kamer.

Alleen zo kunnen we met elkaar het vertrouwen in de rechtsstaat herstellen. Openheid moet weer de norm worden, macht moet tegenmacht ontmoeten, niet om het gevecht, maar om problemen onder ogen te zien en samen op te lossen. Alleen zo neem je betere besluiten.

Dat is een lang proces, en dat zal niet makkelijk worden. Daar kom ik zo op. Het is goed dat we hierover vanavond een open gesprek met elkaar voeren.

Wat hier is gebeurd, raakte het hart van onze democratische rechtsstaat. Dat is niet dat een overheid fouten maakt, dat mensen kwaad worden of dat politici teveel met de waan van de dag bezig zijn. Nee, dat is het feit dat een groot aantal burgers ten onrechte vermalen kan worden door de rechtsstaat die bescherming zou moeten bieden.

Het is letterlijk het proces van Joseph K. Uit Der Process van Franz Kafka:

“Jemand mußte Josef K. verleumdet haben, denn ohne daß er etwas Böses getan hätte, wurde er eines Morgens verhaftet.”

Absurdistisch is het verhaal, want wie heeft Joseph K. nu belasterd? Wat heeft hij misdaan? Het blijft het hele boek een vraagteken. Net als voor deze ouders, die model gestaan zouden kunnen hebben.

Want wat gebeurde er?

De belastingdienst ging op fraudejacht vanaf 2009 en overtrad vele wetten. Niet de kinderopvanginstellingen – waarvan een aantal fraudeerde - werden aangepakt, maar de ouders.

>>

Een tweede groep die aangepakt werd, zijn ouders die een kleine fout gemaakt hadden. Een fout van - zeg 100 euro - of een fout adres op een aanvraagformulier, of het in zee gaan met een bureau dat de eigen bijdrage terugbetaalde. Die groep ouders moest de hele toeslag terugbetalen. Soms tienduizenden euro's.

En een derde groep waren ouders die als fraudeur bestempeld werden. Dat kunnen ouders zijn uit de bovenstaande groepen. Maar op een gegeven moment ook alle ouders die meer dan 3000 euro moesten terugbetalen. Als je fraudeert bent, dan krijg je geen betalingsregeling op maat en kom je in veel systemen terecht. Je verliest je VOG en soms je baan, je krijgt geen huurhuis. Soms moet je zoveel terugbetalen dat de belastingdienst je huis verkoopt of je auto.

Je leven wordt verwoest. Recent is duidelijk geworden dat de belastingdienst bij 94% van de mensen die als fraudeur werden bestempeld, niet meer kan vaststellen of dat terecht gebeurd is. Laat dat even op je inwerken.

De wanhoop van de ouders zal ik niet licht vergeten, kan ik u verzekeren. Dit zijn vaak bescheiden mensen met relatief lage inkomens. Die kregen de hoogste voorschotten en konden die niet terugbetalen. Alleenstaande moeders met twee of drie kinderen, mensen met een migratie-achtergrond zijn zwaar oververtegenwoordigd.

Maar waar ging het nu mis in die rechtsstaat? Nou, op zoveel plekken dat we nu de Venetië-commissie vragen hem te versterken. Ik ga het vandaag niet hebben over namen en rugnummers. Dat is een favoriete hobby namelijk in Den Haag.

Ik wil het met u hebben over waarom er geen correctie plaatsvond. Waarom functioneerden de 'checks and balances' niet? Waar waren de tegenkrachten? Waarom ontbraken die?

Een paar dingen:

1. De belastingdienst hield zich niet aan de wet.
2. De belastingdienst gaf volstrekt onvolledige dossiers aan de rechtbank en de Raad van State, een doodzonde in de rechtsstaat. Hiervoor bestonden instructies, zwart op wit.
3. De belastingdienst interpreteerde de wet in een manier die de landsadvocaat niet had aangeraden. Die had in 2009 proportioneel terugvorderen aanbevolen. Dat had heel, heel veel leed bespaard.

Dit is jarenlang niet gecorrigeerd. Niet door de Ombudsman, die het wel zag, maar niet doorbeet. Niet door de Tweede Kamer tot 2017, niet door de Autoriteit Persoonsgegevens, die al jaren onderzoek doet, terwijl de mensen creperen. En niet door de regering zelf, die in de woorden van Mark Rutte, in juni 2019 de volle omvang van het probleem zag, maar daarna nog een half jaar wachtte om tenminste de dwanginvorderingen te stoppen. En de documenten waarin dat stond: die kregen we pas na het terugtrekken van het kabinet...

>>

Er is nog een vierde dimensie: de 'cover-up'. Ik kan u er uren over vertellen. Maar laat ik het tot één voorbeeld beperken. U heeft waarschijnlijk gehoord over de memo-Palmen uit maar 2017. Een cruciaal document. Dat was het officiële en gevraagde advies van de hoogste jurist in de belastingdienst/toeslagen.

Naar aanleiding van een bij de Raad van State verloren rechtszaak, concludeerde zij dat de belastingdienst laakbaar gehandeld had en aan ongeveer 300 ouders schadevergoeding moest betalen. Dit memo is glashelder. Alleen: hoeveel vragen ik als Kamerlid ook stelde, het kwam nooit boven tafel.

Het antwoord op mijn eerste set Kamervragen in 2017 (Zijn er ouders die onnodig schade hebben geleden?) luidde: 'daar is niets van gebleken.' En vele vragen volgden.

Er kwam een forensisch onderzoek van EDP-auditoren: het memo werd niet gevonden.

Er kwam een accountantsrapport van de ADR: het memo werd wel verschaft, maar pas een paar dagen voor publicatie.

De commissie-Donner moest een advies uitbrengen en vroeg naar alle documenten. En kreeg dit memo niet.

De Kamer vroeg een tijdlijn met relevante tijdlijnen en adviezen. Het duurde een half jaar. We kregen eerste een PDF-afdruk van een spreadsheet, waarin de helft was weggefallen en de letters – jawel – 3,5 punt groot waren. Na doorvragen kregen we het spreadsheet met onwerkbare linkjes. Ook daarin kwam het memo niet voor.

Pas na een tip vroeg ik een memo waarin een verwijzing stond naar het memo-Palmen. En kon ik naar het memo vragen.

Ik kreeg het zwartgelakt: de cruciale passages waren zwart gelakt. Het woord laakbaar bijvoorbeeld, een vernietigende juridische term. En het advies tot compensatie.

Het memo werd openbaar omdat de commissie-Van Dam mevrouw Palmen toevoegde als getuige tijdens de verhoren en het haar liet voorlezen.

Tot zover artikel 68 van de Grondwet.

“De ministers en de staatssecretarissen geven de kamers elk afzonderlijk en in verenigde vergadering mondeling of schriftelijk de door een of meer leden verlangde inlichtingen waarvan het verstrekken niet in strijd is met het belang van de staat.“

Dan komen we weer terug op de vraag: had dit schandaal voorkomen kunnen worden? Of had er in ieder geval eerder ingegrepen kunnen worden? Waardoor gigantisch veel leed voor de ouders en hun kinderen bespaard had kunnen worden.

>>

Het antwoord mag u invullen. Maar het gebeurde niet.

U zag mij in de Tweede Kamer getergd roepen dat ik witheet was, Sherlock Holmes moest spelen.

Journalisten herkennen dat gevoel, want zij doen ook wel eens een WOB verzoek. Maar die worden op tijd beantwoord en nooit voor politieke redenen tegengehouden. Dat is tenminste het antwoord dat minister Ollongren mij gaf op mijn Kamervragen. En antwoorden kloppen altijd toch?

U vraagt zich af waarom ik dit vertel? Nou, natuurlijk omdat ik een kwartier tegen journalisten mag praten zonder vragen tussendoor. Dat is de droom van elke politicus.

Nee, het serieuze punt is dat wij het niet zagen, omdat we achter elkaar aanrennen in Den Haag.

Belangengroepen zagen het niet scherp.

De rechtsspraak zag het niet scherp – maar dat is voor een andere keer – Maar ook de journalistiek zag het lange tijd niet.

En ook dat zijn ‘checks and balances’ in een volwassenen democratie.

Ledenaantallen bij politieke partijen zijn teruggelopen. Ze ontberen het netwerk dat zij 30 jaar geleden hadden. Dat zijn hun wortels in de samenleving. Daar vindt erosie plaats en daar ben ik niet trots op.

En daarbij komt ook nog het belang van dualisme in de politiek. Het controleren van de regering is mijn kerntaak, net als dat van alle andere 149 volksvertegenwoordigers in de Tweede Kamer. In de Grondwet staat dat ik er namens alle Nederlanders zit (artikel 50). Fracties of partijen komen daar niet in voor.

Op dit thema kon ik een beetje mijn gang gaan, omdat het strikt genomen geen Regeerakkoord is. Die tegenwoordig overigens behoorlijk dichtgetimmerd zijn. Maar mijn graafwerk, samen met dat van een aantal collega-Kamerleden, werd ons door bewindspersonen vaak niet in dank afgenomen.

Nu sprak ik de afgelopen drie jaar net genoeg wanhopige ouders om heel goed te begrijpen voor wie ik het al die tijd deed.

Gek genoeg hielp het mij dat ik in Straatsburg – waar sommigen denken dat ik in de Parlementaire Assemblee zit vanwege de uitstapjes – twee forse conflicten heb gehad.

Ik eiste daar een corruptie onderzoek naar omkoping. Dat leidde tot nogal wat schorsingen, vooral in mijn eigen partij. Een aantal mensen wordt nu onderzocht. De voorzitter van de Assemblee trad af. En mijn voormalige fractievoorzitter kreeg vier jaar cel. Ik kan je verzekeren: als u denkt dat ik alleen in Den Haag wel eens een conflictje heb, heeft u het mis.

>>

Die hardheid vormde mij. Maar wat mij nog meer vormde, is het inzicht dat een rechtspraak helemaal kan kloppen op papier. Maar de praktijk en de problemen die speelden anders doet vermoeden.

En die zagen wij. En weet u wat mij beangstigt?

Dat ik dit schandaal niet in mijn eentje naar boven kon krijgen. Dat de krachten zo groot zijn dat er minstens zes volhardende mensen essentieel waren.

Pieter, Jan, Renske, Eva Gonzalez-Perez en een klokkenluider (eigenlijk nog wel meer klokkenluiders). Was er één van de groep niet geweest, dan waren we niet zo ver gekomen als nu. En de problemen van de ouders zijn nog lang niet opgelost.

Dat het kon gebeuren buiten het zicht van iedereen in deze Kamer, inclusief mijzelf, vanaf ongeveer 2009.

En dan komen wij ook bij de rol van de pers. Waarover we het gesprek hier in Perscentrum Nieuwspoord ook zullen voeren. En voor de duidelijkheid: het gaat hier niet om vingers wijzen. Journalisten moeten onder moeilijke omstandigheden hun werk doen. Met toenemende druk, agressie en onveilige situaties, waar ik helaas over mee kan praten. Dat is onacceptabel, omdat de vrije pers cruciaal is in een goed functionerende democratische rechtsstaat.

Het is wel belangrijk om het gesprek te voeren, zoals het hoort, over hoe het gaat en wat er beter kan. Zeker hier in dit Perscentrum. En ik ben niet degene die daar de conclusies moet trekken. Vandaar dat ik vandaag de commissie-Van Dam nadoe. Ik trek geen conclusies, maar heb een paar bevindingen voor u.

1. Het baart mij zorgen dat de Nederlandse kranten in de handen gekomen zijn van twee grote Belgische mediamagnaten. Ja, dat zijn persmensen en het is beter dan Brits durfkapitaal. Maar toch, waarom wordt deze cruciale sector vanuit een buurland aangestuurd?
2. Er is een steeds kleinere groep die betaalt voor nieuws. Redacties worden kleiner en verliezen slagkracht. Jaar na jaar. Ook regionaal en lokaal. Er zijn mooie nieuwe initiatieven, maar die maken dit niet goed. De slagkracht van de onderzoeksjournalistiek staat net zo hard onder druk als artikel 68 van de Grondwet zullen we maar zeggen
3. We – u en ik – rennen achter elkaar aan en hebben een grote groep mensen met grote problemen gemist. Ze bestonden niet. De Teslarijder weet ons te vinden. De boeren weten ons te vinden. De conservatrix gedupeerden weten ons te vinden. Maar deze groep hebben we allemaal gemist.

Onderschat dat laatste niet. In de afgelopen jaren, maanden en weken zijn mensen in stilte bij mij gekomen, buiten het zicht van anderen. Het is mij ook overkomen. Een advocaat. Een medewerker van de Tweede Kamer, die mij nauwelijks durfde aan te spreken. Een mevrouw die mij op het strand herkende en een meneer die mij na twee jaar een keer aanspraak in de kerk in Enschede. En drie ouders op het schoolplein. Want één van de machtigste instellingen van het land, de belastingdienst, is machtig. En zij waren op en kapot.

>>

Ja natuurlijk, wij gaan verder en stellen Kamervragen over de voorpagina van de krant. U schrijft ze op. Ophef verkoopt. Maar wij lossen daar geen problemen mee op.

Want behalve dat wij allemaal de ouders heel lang niet gezien hadden, zag ik een aantal anderen dingen niet:

Ik zag weinig doorvragen op de uitholling van artikel 68 van de Grondwet en het destructieve effect daarvan. Niemand ziet het, zelfs de Raad van State niet in een ongevraagd advies.

En ik zie weinigen die de stukken lezen. Want na de val van het kabinet kregen we een stapel lang geheim gehouden documenten:

- De landadvocaat die de alles-of-niets benadering niet aanraadde, al in 2009, want het volgde niet uit de wet. Die suggesties dat het uit de wet volgde heb ik wel overal gelezen.
- De instructies om stukken niet aan de rechter te geven. Waardoor ouders nog kanslozer waren. Ze bestonden en op papier!
- De landsadvocaat maakte in 2018 gehakt van die ontbrekende stukken.

Want dat gebeurt ook in Den Haag: als er ergens flink over de poppetjes gepraat wordt – of over de gouden koets – en alle journalisten figuurlijk staan te dringen bij de regering – dan loopt er iemand stil achter iedereen langs. En dropt alle, maar dan ook alle belastende informatie in de Kamer, in de wetenschap dat het als oud nieuws gezien wordt wanneer het gelezen is. Want zeg nou eerlijk: wie leest die stukken? Ik word glazig aangekeken als ik weer eens met kleine oogjes in de Kamer sta.

En ik krijg dan weer die eeuwige vraag: moet er iemand aftreden? En wie dan? Alsof het de hoofdzaak is. De enige vraag. Die vraag heb ik vaker gekregen dan: wat betekenen de antwoorden op deze Kamervragen? Of: hoe gaan we dit nu oplossen?

Ik heb zelfs een keer een heel interview gegeven met de garantie dat het helemaal gepubliceerd zou worden. Nou, alleen de uithaal naar de Minister-President was interessant. De verhalen over wie erachter zat niet. Het leverde een naar conflict op. Want ik zeg het, uit wanhoop. En het leverde ook weer een leuke ministerraad op waar ik het probleem was en niet de belastingdienst. Tenminste, dat maak ik ook op uit de stukken die we afgelopen maandag kregen.

Ik vind het waardevol dat we vandaag met elkaar dit gesprek kunnen voeren, om hopelijk een klein stapje in de goede richting te zetten. Zodat de kans dat er in de toekomst briefjes van wanhopige ouders op mijn bureau belanden, kleiner wordt. En dat ik van u hoor wat u vindt.

>>

Dit briefje kreeg ik gisteren. Een van de drie.

Het verdriet van de toeslagenaffaire.

“Dankzij de mensen om mij heen heb ik mij staande kunnen houden. Het heeft een aantal jaren van mijn dochter en mij afgenomen. Het is niet eens het geld maar eerder de emotionele en lichamelijke schade die veel heeft aangericht.

Zo veel stress, verdriet en onbegrip kostte het dat ik er zelfs een lichte beroerte van heb gekregen. Het onbegrip hoe dit kan. Altijd heb ik hard gewerkt vanaf mijn 17de jaar. Nooit mijn hand opgehouden.

In 2004 vrijwillig naar Irak gegaan. Altijd mijn best gedaan. Zelfs toen ik noodgedwongen zonder werk kwam te zitten en in de bijstand kwam, ging ik vrijwillig 3 á 4 dagen in de week werken.

Zodat ik wat kon bijdragen aan de maatschappij en weer zo snel mogelijk een betaalde baan kon vinden.

Dankzij mijn ouders werd de schade die de belastingdienst heeft aangericht niet groter. Anders was ik ook een alleenstaande moeder geworden in de schuldsanering. Met alle gevolgen van dien.

Ik heb mijn leven toen weer op kunnen pakken en mijn dochter kunnen bieden wat ze verdient.

Heel veel ouders en kinderen hebben dat geluk niet gehad. Daar zijn gewoon woorden te kort voor, wat ook hen in die jaren is afgenomen.

Ik hoop dat dit nooit meer zal gebeuren in de toekomst en hier veel mensen van geleerd hebben.”

En dit was de minst pijnlijke van de drie die ik gisteren kreeg.

Dank u wel.